

Tudományos vezetés — vezetéstudomány

A gazdasági folyamatok vezetését, a termelőmunka megszervezését és ezzel egyidejűleg a társadalmi tevékenység vezetését a modern tudomány és technika színvonalára emelni — íme, ez áll ma pártunk figyelmének középpontjában.

Minden történelmi szakasznak megvannak a maga sajátos problémái, de ezek közül egy vagy több kulcsjelentőségű, s megoldásuktól függ a többi kérdés kielégítő rendezése is. Világos, hogy jelenleg éppen a vezetés problémája alkotja egész tevékenységünk fő láncszemét. Nemcsak a tudományt és a technikát, hanem a nemzetgazdaság, valamint az egész társadalmi élet szervezését és vezetését magasabb szintre kell emelnünk. A feladat: a termelőtevékenység minden síkján *a vezetés új minőségét* létrehozni, hogy eljuthassunk a valóban tudományos vezetéshez.

A termelőtevékenység vezetése és megszervezése tökéletesítésének problémája — törvényszerűen és elkerülhetetlenül — feltételezi annak szükségességét is, hogy a társadalmi viszonyok összetett rendszerének egészét összhangba hozzuk (beleértve a termelési viszonyokat is) a párt közvetlen irányításával nálunk is végbemenő jelenkori tudományos-műszaki forradalom nyomán a termelőerők szerkezetében és szintjén bekövetkezett alapvető változásokkal.

A termelő és társadalmi tevékenység tökéletesítését célzó, párt javasolta intézkedések jelzik az emberi tevékenység e két nagy — termelő- és társadalmi-kulturális — szférájának egyre erőteljesebb és hatékonyabb közeledését. Ez igazán és hiánytalanul csak a szocialista társadalomban valósul meg a párt szervező és irányító munkája révén. A párt vezető szerepe a legnagyobb mértékben éppen ebben tárgyasul. A párt teremti meg a nagy szintézist a két forradalmi folyamat — a szocialista forradalom és építés, valamint a jelenkori tudományos-műszaki forradalom — között, amelyet országunk is átél. Hazánkban mindkettőre egyformán szüksége van.

Miként a szocializmusnak szüksége van a jelenkori tudományos-műszaki forradalomra, hogy a rá jellemző általános jólét elengedhetetlen feltételeként létrehozassa saját műszaki-anyagi alapjait, éppúgy a jelenkori tudományos-műszaki forradalom a szocializmusban találja meg legadekvátabb társadalmi alapját. E szintézis megteremtését tükrözi a párt tudományos politikája, az a tény, hogy pártunk egész tevékenységében *a modern tudomány vívmányaira* támaszkodott és támaszkodik. Világos: ha a munkásosztály a múltban a tudományos szocializmus fegyverzetében válhatott a történelem hajtóerejévé, akkor ma, amikor hatalmon van, ezt a szerepet továbbra is annak köszönhetően játszhatja, hogy a legszélesebb skálán és egyre jobban valószínűsíti meg az egységet a szocializmus és a legkorszerűbb tudomány között.

Az új vezetési formák és módszerek egyenlő mértékben vonatkoznak a tudományos tevékenységre — a jelenkorban oly fontos — területére is. A Tudományos Kutatás Országos Tanácsát éppen az idő sürgető parancsszavára alakították meg. E szervezet létrehozása rendkívül fontos lépés a tekintetben, hogy a tudomány elfoglalja jogos helyét társadalmunk fejlesztésében. De éppoly világos, hogy e szervezet működése nem kevés tökéletesítésre szorul. A pártvezetőség nagy érdeme — kiváltképpen a IX. pártkongresszust követő időszakban —, hogy a tudományt az anyagi termelés szerves részének, a nemzetgazdaság egyik ágának tekintik, az ebből logikusan eredő összes következményekkel. Ez többek között azt jelenti, hogy vezetési formáit is közelebb kell hozni e realitáshoz. Struktúrák létrehozása szükséges, amelyek keretében a tudomány mint termelőerő, mint a nemzetgazdaság szerves része fejlődhet. Tevékenysége növekvő hatékonyságának fontos feltétele, hogy a Tudományos Kutatás Országos Tanácsa egy bármely anyagi termelés igényelte forma irányában alakuljon; e forma álljon mind közelebb tulajdonképpeni lényegéhez, a sajátságos vonásait megőrző tudományos termeléshez.

A vezetés problémája rendkívül sürgetően merül fel, annál is inkább, mert számos modern felszereléssel rendelkezünk. Ugyanakkor a termelés irányításával kapcsolatos sok szervezési forma és módszer elavult. Nyilvánvaló ellentmondás áll fenn a korszerű új technika és a termelés szervezési és vezetési formái között. Ezek gyakran a régiek maradtak, vagy csak keveset változtak.

Nemzetgazdaságunk és társadalmi életünk felfelé ívelő fejlődése bizonyítja, hogy folyamatosan megoldjuk az újonnan felmerülő ellentmondásokat. Ilyen ellentmondások továbbra is lesznek, s előrehaladásunk során le kell győznünk őket. Arról van tehát szó, hogy a szervezés és vezetés formáit megváltoztatjuk, és hozzáidomítjuk a múltbelinél sokkal gazdagabb és változatosabb új tartalom színvonalához. A nemzetgazdaság és a társadalmi élet vezetésének az országos pártkonferencia jóváhagyta új formái tükrözik az általános színvonal, a korszerű gazdaság követelményei és a sajátságos romániai feltételek közötti konkordanciát. Egyben számottevő elméleti és gyakorlati hozzájárulást jelentenek sok szocialista országot foglalkoztató oly nagy problémák megoldásához, amelyek az egész gazdasági és társadalmi mechanizmusnak a termelőerők szférájában bekövetkezett jelentős változásokkal történő egybehangolása, valamint a tudományak a szocialista társadalom életébe való sokoldalú, szerves integrálása tekintetében jelentkeznek.

Korunkban egy ország felemelkedése történelmi fejlődésének magasabb fokára legalább olyan mértékben függ a modern termelőeszközök megszervezésének és irányításának ésszerű és hatékony módjától, mint maguktól a rendelkezésre álló műszaki felszerelésektől. E tekintetben a kiegyensúlyozatlanság oka nem annyira a modern műszaki eszközök hiányában keresendő, mint inkább abban, hogy késlekedés tapasztalható a szervezésnek és vezetésnek a meglévő technikai felszereléshez való hozzáidomításában. E kiegyensúlyozatlanság felszámolása parancsoló módon igényli a *prospektív* gondolkodást, bizonyos elévült nézetek felülvizsgálását. Hajlékonyabb, rugalmasabb struktúrát követel, hogy elkerülhető legyen a vezetés lemaradása a nagy tudományos-műszaki változások nyomán folytonosan tökéletesedő és megújuló termelő apparátushoz viszonyítva.

E területen minden megmerevedési tendencia — a szerkezetek inerciájának megnyilvánulása — csak káros lehet. Nem hagyhatjuk, hogy a múltbeli formák és módszerek, bármennyire hatékonyak voltak is eredetileg, megöregedve elkorcsosodjanak. Szüntelenül és gyorsan fel kell frissíteni őket. Egy intézmény büszke öntudatának — ama elv jegyében, hogy a múltból nem a hamu, hanem a láng őrizendő meg — az újhoz való alkalmazkodás képességén kell alapulnia, s nem a mindenáron való „fennmaradás” adottságán. Ez egyébként a tévedéseket és önkényeskedéseket szaporító illetéktelenséget tükrözi.

A vállalati, iparági és a tudományos kutatótevékenység szervezésében és vezetésében szükséges szakemberek felkészítésének kérdése szorosan kapcsolódik az új formák és módszerek gyakorlati alkalmazásához. Az utóbbi időben a pártvezetőség különös hangsúlyt helyez vezető szakemberek magas fokú képzésére. Ez annál is inkább szükséges, mert a jelenkori tudományos-műszaki forradalom nemcsak a termelőeszközök és a munka tárgya tekintetében, nem csupán az energiaforrásokban és a technológiai folyamatokban — vagyis a termelőerők anyagi tényezőiben — következtek be minőségi változások, hanem a termelőerők szubjektív tényezőjét, az emberi tényezőt illetően is. Idevágóan — az alépítményi változások körülményei között — az objektum és a szubjektum viszonylatában valóságos megfordítottság jött létre: az *ember alárendeltből az objektum ura lett*. Ebből következik, hogy az emberi beruházás a legjövődelmesebb. Az ember fejlődése, képzése a gazdaságfejlesztés leghatékonyabb eszköze. A társadalom alapjában és felépítményében bekövetkező nagy változások csupán a szüntelenül átalakuló, tökéletesedő emberek tevékenysége nyomán jöhetnek létre.

Hogy lépést tarthassunk a társadalom alépítményében végbemenő gyors változásokkal, mindenütt előnyben kell részesítenünk az előrelátáson alapuló mobilitást, az események és jelenségek uralására való képességet. A bekövetkező változásokat gyakorta emberek fékezik — jóllehet feladatuk éppen a kibontakoztatás elősegítése. Ahelyett, hogy alkotólag lépnének közbe, s nagy erejű motorhoz hasonlóan előrelendítenék a dolgokat, úgy reagálnak, akárcsak a bürokraták, akik elévült papirosokkal matató kishivatalnoknak tekintik magukat. Ilyenképpen nagymértékben gátolják előrehaladásunkat. Pártunk azonban nem a megmerevedett és elmeszesedett tradicionalizmus — amely ürügyként úgynevezett humanizmust tanúsít azok iránt, akik képtelenek lépést tartani a mai ütemmel — elvét követi, hanem a ki nem elégítő állapotok gyors és határozott orvoslását célzó *kritikai és forradalmi szellem* álláspontjára helyezkedik (beleértve a meg nem felelő emberek eltávolítását is). Ez a megoldás — amellet, hogy olcsóbb, mint a messzemenően negatív következményekkel járó immobilitás — az általános érdekeket szem előtt tartó humanizmust is tükrözi.

Gyakran és nem ok nélkül beszélünk arról a gazdasági, tudományos, műszaki, technológiai fáziseltolódásról, amely például Romániát elválasztja Franciaországtól, ez utóbbit az Egyesült Államoktól. Egyre világosabbá válik azonban, hogy az összes egyenetlenségek közül a jelen pillanatban a legbosszantóbb a vezetés és szervezés, valamint a vezető szakemberek képzése területén tapasztalható fáziseltolódás. Amikor megszüntetjük gazdasági,

műszaki-tudományos elmaradottságunkat, el kell kerülnünk az említett területen is a lemaradás veszélyét.

A legfejlettebb kapitalista országok alépítményében végbement nagy változásokkal párhuzamosan mind mikro-, mind makroökonómiai szinten teljesen átszervezték a vezetést. Ennek alapját az elektronikus technika, az elektronikus számítógépek alkották. Az elektronikus számítás ugyanis nagyon fontos mutatója bármely gazdasági vezetés minőségi színvonalának.

Manapság az elektronikus technikát nemcsak a termelőfolyamatokba és a társadalmi élet nem produktív szférájába szükséges bevezetni, hanem a vezetés megszervezésének területére is, hiszen ennek jelentősége semmivel sem kisebb, mint a többié. A döntéseket lehetővé tevő kibernetikus adatfeldolgozás minden szinten gyökeresen megváltoztatja a vezetési tevékenység előfeltételeit és körülményeit. Az új nemcsak abban áll, hogy a termelési technika (általában a termelőerők) fejlődése igényli a szervezési és vezetési formák összhangba hozását a műszaki haladással, hanem abban is, hogy az új kibernetikus technika, mely a vezetés szolgálatára áll (illetve kell állnia), maga is rendszeres változásokat követel a vezetés formáiban és módszereiben.

A nemzetgazdaságnak elektronikus számítási technikával történő felszerelése végett egy — az intézkedések végrehajtását szorgalmazó — kormánybizottságot és kutatóintézetet kezdeményező legújabb pártjavaslat fontos lépést jelent a termelőtevékenység, a tervezés és általában a társadalmi élet vezetésének tökéletesítésében. A kibernetikus technikának az emberi tevékenység legkülönbözőbb területén történő széles alkalmazása nagy jelentőségű kérdés. Megállapíthatjuk, hogy az elektronikus technika, a számítógépek a termelőerők fejlesztésében, a második ipari forradalom kibontakoztatásában ma olyan szerepet játszanak, mint amilyent a szerszámgépek játszottak az első ipari forradalom megvalósításában. A jövőt jelképező elektronikus számítógépek felbecsülhetetlen és abszolút nélkülözhetetlen segítséget jelentenek az ember számára, éppen ama területen, amelyen lehetőségei a legkorlátozottabbak: *a gondolkodás készségének és hatékonyságának dominánsában*. Ha a szerszámgépek „meghosszabbították” az ember kezét, akkor az elektronikus számítógépek „meghosszabbítják” az ember agyát, csökkentik korlátait, veleszületett „fogycékosságait”.

Úgy vélem, országunknak e területen is megvannak a reális lehetőségei ahhoz, hogy csináljon „valamit”. Az elektronikus technika megvalósításaiban két tényező játszik fontos szerepet: a matematikai logika és az elektronika. E területen (az elsön kétségen kívül) hazánkunk jól értékesíthető hagyományai vannak.

Noha a társadalom termelőtevékenységének vezetése és megszervezése nagy jelentőségű, mégis egymagában nem oldja meg az összes problémákat. A vezetés nem öncélú. Az alapvető cél mindig a vezetés szféráján kívül van. Pártunk tudományos és műszaki politikájának vonala: a vezetés és szervezés szüntelen összhangba hozása a jelenkori tudományos-műszaki forradalom állandó és gyors változásainak feltételeivel. E politika — mint bármely politika — történelmi rendeltetése: *a szelekció, a kiszűrés*.

A többi között felmerül annak a kidolgozása, fejlesztése, ami ma általában *vezetéstudomány* néven ismeretes. Ez a tudományok egyik ága, amelynek jelentőségére Nicolae Ceaușescu elvtárs már az 1966. decemberi

plenáris ülésen is felhívta a figyelmet. Meg kell mondanunk, hogy e területen még nem büszkélkedhetünk. Ennek egyik oka lehet az is, hogy egyesek úgy vélekednek: ilyen tudomány még nem is létezik. Ez durva tévedés, még akkor is, ha elfogadjuk azt az állítást, mely szerint — egy tudós szavaival élve — e tudomány születési bizonyítványát még nem állították ki, mégis él és fejlődik. Idevágó értékes, saját elméleti munkák hiánya már nem igazolható. A gyakorlat bizonyos lebecsülést árul el az elmélettel szemben, vagy legalábbis valamiféle kétkedést hatékonyságában. A tudományos gondolkodásnak — amely nem helyettesíthető semmiféle formulával — e szférában is elől kell járnia, nem kulloghat a modern műszaki felszerelések fejlődése mögött, mert így fennáll a veszély: nemhogy csökkenenénk, hanem növeljük a — sajnos, még sok területen tapasztalható — fáziseltolódást, amely elválaszt bennünket a világ legfejlettebb országainak technikai, termelési színvonalától.

Az országos pártkonferencia megszabta, a gazdasági és társadalmi tevékenység tökéletesítésével kapcsolatos új feladatok fontos problémákat vetnek fel mind a természet- és műszaki, mind a társadalom-, politikai és humanisztikus tudományok összes művelőinek. E kérdések megoldása szükségessé teszi a tudomány e két nagy ága képviselőinek *állandó és összpontosított* erőfeszítéseit, mert mindkettő közös célt követ, egységes egészet alkot, kölcsönösen hat egymásra. A tudomány e két ága — bár különböző mértékben és eltérő módon — közvetlen erőt képvisel a teremtésben.

Közgazdászok, szociológusok, filozófusok, logikusok, a politika-tudomány művelői, jogászok, pedagógusok, pszichológusok, történészek feladata hozzájárulni egyrészt eddigi tapasztalataink általánosításához, másrészt a szocialista társadalom fejlesztése, a gazdasági és társadalmi élet tökéletesebb vezetése nagy elméleti és gyakorlati problémáinak kidolgozásához.

A gazdasági és társadalmi tevékenység vezetése tökéletesítésének problémáival kapcsolatosan figyelembe kell vennünk jelenkori fejlődésünk konkrét történelmi feltételeit, valamint mindazt, amit megvalósítottunk. Csak így vehetjük pontosan számba a megoldásra váró feladatokat.

Nem kétséges, történelmi szakaszokat nem lehet átugrani. De lehetséges e szakaszok megrövidítése. Tulajdonképpen ezen fáradozunk.

A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy hatalmon levő, párt vezette munkásosztályunknak sikerült megoldania — sokkal hamarabb, jobban és következetesebben, mint a kapitalizmusnak — az iparosítás problémáját, valamint a burzsoáziától megoldatlanul ránk maradt politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális kérdéseket. Eltérően olyan országoktól, mint Anglia, az Egyesült Államok, Németország — amelyeknek egy-két évszázadra volt szükségük, hogy ipari országgá váljanak —, a szocialista Románia ezt a problémát sokkal gyorsabb ütemben, történelmileg jóval rövidebb idő alatt oldotta meg.

Továbbra is előirányozva gazdasági fejlődésünk gyors ütemét, ezen túl is megőrizve a meglevő kölcsönös összefüggést fogyasztás és felhalmozás között, a jövőben is arra törekszünk, hogy történelmileg minél rövidebb idő alatt oldjunk meg fontos és nehéz feladatokat. Ennek szem előtt tartásával Marx ama nagy történelmi értékű útmutatásához igazodunk, mely szerint noha az emberek történelmüket az adott és a múltból örökölt körülmények között alakítják, mégis ők maguk alakítják. Marx tehát két

elemet vesz tekintetbe: egyrészt a múltban strukturálódott feltételeket, másrészt az ember alkotótevékenységét.

A történelmi tapasztalat bizonyította e marxista tétel igazát. Az emberek saját történelmük kovácsai, előrehaladásuk ütemét ők szabják meg. Íme, ezért helyez pártunk oly nagy súlyt az alanyi tényezőre, a saját sorukat alakító dolgozók öntudatára.

A marxista—leninista elméletre alapozva s ezt a hazai feltételeknek megfelelően továbbra is alkalmazva, megvalósítva a jelenkori tudományos—műszaki forradalmat s folytonosan tökéletesítve a termelési és társadalmi viszonyokat, népünk újabb és újabb sikereket ér majd el a szocialista rendszer fejlesztésében.

DOBOSSY IMRE

Számítógép és koncepció

A vezetés tudományos megalapozhatóságának kérdése körül még napjainkban is világszerte folyik a vita, s mindig új erőre kap, valahányszor a vezetés problémája a társadalmi érdeklődés előterébe kerül. Tárnya: a tudatosság és ösztönösség viszonya, a szubjektív és objektív elemek szerepe és jelentősége, a megismerhetőség és az elméleti általánosítás lehetőségei és korlátai — mind olyan probléma, amely nemcsak a sokszor felvetődő és tetszetősen leegyszerűsített kérdésben tükröződik: „a vezetés: művészet-e vagy tudomány?“, hanem a vezetési módszerek tudományos megalapozására irányuló kísérletekben és elgondolásokban is.

I.

„A vezetés tudományos megalapozása“, a „tudományos vezetés“, a „vezetéstudomány“ megjelölések az érdemi eltéréseken túl a vezetés tartalmában és módszereiben végbemenő fejlődés irányát is érzékeltetik, vagyis: a tudatosság és a tervszerűség egyre erőteljesebb térhódítását, s ezzel párhuzamosan az ösztönösség, a rögtönzés, az úgynevezett „hatodik érzék“ háttérbe szorulását. Persze az intuitív felismerésektől és bizonyos aforizma-szerű megállapításoktól hosszú út vezetett az első olyan kísérletekig, amelyek a vezetés tartalmi elemeinek tudatos megfogalmazására, a vezetési funkció objektív és szubjektív tényezőinek meghatározására irányultak.

Az első ilyen koncepciót — a „tudományos üzemvezetés“ elméletét — két név fémjelzi: a francia H. Fayol (1841—1925) és az amerikai F. W. Taylor (1856—1915). Vezetélméleti koncepciójuk olyan lényeges eltéréseket mutat, amelyeknek gyakorlati vetülete máig tartó viták forrása, valahányszor optimális vezetési struktúra kialakításáról van szó. Fayol a vezetés egységének — *lineáris vezetés* —, Taylor a vezetés szakosításának — *funkcionális vezetés* — elvét hangsúlyozta, mégis közös érdemük marad annak felismerése, hogy

- sem az emberi munka módszerei és formái, sem a dolgozó ember teljesítménylehetőségei nem eleve adott, megváltoztathatatlan tényezők, hanem tudományos alapon fejleszthető elemek a termelési folyamatnak;
- a munkafolyamat irányítása, a vállalat, üzem vezetése nem ösztönösség, megérzés dolga, hanem olyan tevékenység, amely pontosan meghatározott